

Λειτουργία τῆς οἰκογένειας σάν ομάδα

Ἀθανάσιος Τζαβάρας

Ἡ πρώτη αὐτὴ διάλεξη τοῦ συμπόσιου¹ θά προσπαθήσει νά παρουσιάσει τίς ἐλάχιστες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀποδοχὴ μιᾶς θεωρίας τῆς Ψυχιατρικῆς τῆς Οἰκογένειας, πάνω στίς ὁποῖες θά μπορούσαμε νά στηρίξουμε τὴν πράξη μας γιὰ πρόληψη, βοήθεια καὶ θεραπεία στό χώρο τῆς Ψυχικῆς Ὑγείας καὶ Ἀρρώστιας.

Μετά ἀπό μία σκιαγράφηση τῆς ἐξέλιξης τῆς σκέψης μας γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς οἰκογένειας, θά δώσω σχηματικά μιὰ σειρά ἀπὸ ὑποθέσεις καὶ δεδομένα, γύρω ἀπὸ τοὺς κανόνες λειτουργίας αὐτῆς τῆς ομάδας πού λέμε οἰκογένεια. Αὐτό θά μᾶς

ἐπιτρέψει νά διαβάσουμε πῶς καθαρά τὴν προσέλαση τῆς παθολογίας τῆς οἰκογένειας πού θά παρουσιαστῇ στὴ συνέχεια.

Τὸ προχώρημα τῆς ψυχιατρικῆς σκέψης πρὸς μιὰ θεώρηση κοινωνικὴ καὶ οἰκογενειακὴ τῆς ψυχικῆς ἀρρώστιας καὶ τοῦ ψυχικοῦ ἀρρώστου, θυμίζει ἓνα ἀργό *valse hesitation*, πού κρατᾷ πάνω ἀπὸ μισό αἰῶνα. Τὸν πρῶτο χρόνο αὐτοῦ τοῦ χοροῦ τῶν ἰδεῶν, τὸν χαρακτηρίζει ἀναμφισβήτητα ἡ Φροϋδικὴ σκέψη καὶ θεωρία. Ὁ δεῦτερος καὶ ὁ τρίτος, πῶς πρόσφατοι, ἂς πούμε μεταπολεμικοί, χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν κοινωνιολογικὴ προβληματικὴ τῆς ψυχοσυναλλαγῆς καὶ τὴν οἰκολογικὴ θεώρηση στὰ πλαίσια τῆς περιγραφῆς τῶν οἰκοσυστημάτων.

Ἡ ψυχιατρικὴ ἰδεολογία τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τῶν

(1). Αὐτὴ ἡ διάλεξη δόθηκε στίς 22 Δεκεμβρίου 1978 στό Συμπόσιο «Ψυχιατρικὴ τῆς Οἰκογένειας» πού ὁργάνωσε ἡ Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία Ψυχαναλυτικῆς Ψυχοθεραπείας, στό Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο τῆς Ἀθήνας. Δημοσιεύεται ἐδῶ τὸ κείμενο τῆς διαλέξης μὲ λίγες μόνο προσαρμογές γιὰ τὸ γραπτὸ λόγο. Οἱ βιβλιογραφικὲς ἀναφορὲς εἶναι αὐτές πού χρησιμοποιήσα καὶ πού ἐπιτρέπουν καλύτερη πληροφόρηση στοὺς διάφορους τομεῖς.

αρχών του 20ου με τα δύο κυρίαρχα μοντέλα της, την έκφυλιστική καταγωγή της ψυχικής αρρώστιας, και την εξημεντική αξία της πρωιμότητας γενικής παράλυσης, δεν μπορούσε να συλλάβει την τυχόν σημασία της οικογένειας. Το πολύ πολύ, ή ψυχοπάθεια από έκφυληση πολλαπλασιαζόταν μέσα στους κόλπους της οικογένειας κι' έτσι γινόταν κληρονομιά και κληρονομική².

Παράλληλα, η ίδια η οικογένεια υπήρξε το θέατρο ριζικών και δραματικών αλλαγών ήδη από το 18ο αιώνα, τουλάχιστο στα πλαίσια του δυτικού κόσμου³. Η ραγδαία εγκατάσταση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής και διαχείρισης στις σχέσεις ατόμου προς οικογένεια, και οικογένειας προς κοινωνία και κράτος. Η φιλοσοφική σκέψη του 19ου αιώνα συνέλαβε τη σημασία αυτών των αλλαγών και πρότεινε καινούργιες αναλύσεις του οικογενειακού φαινομένου. Παράδειγμα η γνωστή δουλειά του 1884 του Engels για την «Καταγωγή της οικογένειας, της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και του κράτους». Ένώ ο Engels έδειξε πως η οικογένεια, για τον άνθρωπο, είναι ο πραγματικός τόπος του περάσματος από τη «Φύση» στην «Κουλούρα», επισήμανε παράλληλα τους κοινωνικούς και ψυχολογικούς κινδύνους της λειτουργίας του θεσμού μέσα στο δυτικό κεφαλαιοκρατικό σύστημα⁴.

Έτσι, αυτές οι αλλαγές, μας υποχρεώνουν να μιλάμε σήμερα αποκλειστικά για τη δυτικού τύπου πραγματικότητα, χωρίς ν' αναφερόμαστε στην ιστορία της οικογένειας και στις διάφορες μορφές που πήρε ή έχει σε άλλους πολιτισμούς. Όταν λοιπόν λέμε οικογένεια εδώ, εννοούμε «τα συγγενικά πρόσωπα που ζούν κάτω από την ίδια στέγη», την ονομαζόμενη δηλαδή «πυρηνική οικογένεια» που κατά κανόνα εμπεριέχει τον πατέρα, τη μητέρα και τα τυχόν παιδιά.

Θά ξαναγυρίσουμε λίγο στο γύρισμα του αιώνα, για να παρακολουθήσουμε, μέσα στην ατμόσφαιρα που προηγουμένως σκιαγράφησα, την ιστορική συνάντηση μεταξύ της προσωπικής προβληματικής του Freud για τις σχέσεις του με τον πατέρα του, και την εν γένει οικογενειακή του κατάσταση και καταγωγή και τη δύναμη μιας άγνωστης πηγής συμπτωμάτων που εκφράζανε οι υστερικές αρρώστιας της Salpêtrière και της Βιέννης⁵. Μέσα στην ατμόσφαιρα πίεσεων των επιθυμιών και αποστερήσεων στον κόλπο της οικογένειας, και χάρις στις διαπροσωπικές και ενδοοικογενειακές διαμάχες, ο Freud έστησε την ψυχανalyτική θεωρία μέσα σε πενήντα περίπου χρόνια συγγραφικής και κλινικής δουλειάς. Όσον αφορά το σημεινόμενο θέμα της ψυχιατρικής της οικογένειας θάπρεπε να ξεκαθαρίσουμε ένα πρώτο σημείο:

Παρόλο ότι ο Freud επικέντρωσε τις ανακαλύψεις του στην οικογενειακή καταγωγή των ψυχικών διεργασιών (και της ψυχοπαθολογίας), στις εφαρμογές της θεωρίας του περιόρισε την πράξη του στο άτομο μόνο⁶.

Αλλά τί εννοούμε οικογενειακή καταγωγή των ψυχικών διεργασιών;

Για να καταλάβουμε τη θεωρία του Freud αρκεί να έχουμε κατά νου ένα ισορροπημένο υδροδυναμικό φυσικό ανάλογο όπου μία πηγή ενέργειας (το άτομο) έρχεται σε επαφή με μία σειρά από δυνάμεις του περιβάλλοντος (ή οικογένεια). Οι νόμοι που διέπουν την ανταλλαγή και ισορροπία της ενέργειας μεταξύ αυτών των δύο πηγών καθορίζουν τους μεγάλους ψυχικούς μηχανισμούς.

Η ενεργειακή πηγή στο ατομικό επίπεδο δρίσκεται στις έμφυ-

τες ένορμήσεις, στο ένστικτο της ζωής και της αναπαραγωγής, στη LIBIDO, στον ΕΡΩΤΑ και το ΘΑΝΑΤΟ. Η σχέση και έξαρτηση από το περιβάλλον του ατόμου προδιαγράφεται από τη βιολογική πρωιμότητα και τη βραδεία ώριμανση του ανθρώπου. Έτσι στη συσχέτιση αυτών των δύο συνθηκών, ο ψυχικός οργανισμός του ατόμου, οργανώνεται τοπογραφικά γύρω από την κεντρική λειτουργία του ΕΓΩ, σε δυναμική ισορροπία με τουλάχιστον δύο άλλα σημεία μέσα στον ψυχικό χώρο: το ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ και το ΠΡΟ-ΕΓΩ ή ΕΚΕΙΝΟ.

Μά πως επιτυγχάνεται αυτή η χωρική διεύθετηση και ισορροπία;

Από ένα εξειδικευμένο σύστημα που οργανώνει το σύνολο των έρωτικών και έχθρικών επιθυμιών που νιώθει το παιδί προς τους γονείς του. Χρησιμοποιώντας παραδειγματικά τον αρχαίο ελληνικό μύθο του Οιδίποδα, ο Freud ονόμασε αυτό το σύστημα «οιδιπόδαιο σύμπλεγμα»⁷.

Για να καταλάβουμε τη δυναμική λειτουργία του οιδιπόδειου συμπλέγματος, ας αρχίσουμε από μία εικόνα που ο ίδιος ο Freud χρησιμοποίησε, δανειζόμενος την από τον Schopenhauer⁸. Πρόκειται για τη συμπεριφορά μιας ομάδας σκαντζόχειρων μία μέρα παγωνιάς: μαζεύτηκαν όλοι μαζί, κοντά κοντά για να ζεσταθούν εκμεταλλευόμενοι τη ζωϊκή θερμότητα. Όταν όμως πλησίαζαν πολύ, τότε τα άγκυθια τους τρύπαγαν. Απομακρυνόμενοι έχαναν τη ζωϊκή θερμότητα. Έτσι, μετά από μία σειρά από προσπάθειες και λάθη όπως θα λέγαμε σήμερα, δρῆκαν την αρι-

(2). F.G. Alexander and S.T. Selesnick: The History of Psychiatry, Harper and Row, 1966, G. Canguilhem: Le Normal et le Pathologique, P.U.F. 1966, M. Foucault: Naissance de la Clinique, P.U.F 1963 και Histoire de la Folie a l' Age Classique, Gallimard, 1972, V. Skultans: Madness and Morals, Routledge and Kegan Paul, 1975.

(3). Η βιβλιογραφία αυτού του σημείου είναι τεράστια. Αναφέρω δύο μόνο βιβλία: D. de Rougemont: L' Amour et l' Occident, Plon, 1939 (Collection 10/18, 1962) και P. Aries: L' Enfant et la Vie Familiale sous l' Ancien Regime, Seuil, 1973.

(4). F. Engels: The Origin of The Family, Private Property and the State, σελ. 468-593 στο K. Marx and F. Engels, Selected Works, International Publishers, 1968.

(5). Το έργο του Freud και την ατμόσφαιρα μέσα στην οποία γεννήθηκε η ανακάλυψη της ψυχανάλυσης περιγράφουν ο E. Jones στην τρίτομη βιογραφία του Freud (στα γαλλικά στις P.U.F.) και η M. Robert στο δίτομο: La Revolution Psychanalytique, Petite Bibliotheque Payot, 1964. Πολύ χρήσιμο μου φάνηκε το πρόσφατο βιβλίο της ίδιας M. Robert: D' Oedipe a Moise, Collection Pluriel, Livre de Poche, 1974.

(6). Οι ψυχανalyτικοί κύκλοι, όσο ζούσε ο Freud, είχαν αρχίσει προσπάθειες εφαρμογής της ψυχανalyτικής τεχνικής σε ευρύτερο πεδίο, παράδειγμα J.C. Flugel: The Psycho-Analytic Study of the Family, The Hogarth Press, 1921 (1966).

(7). Έξω από τα διάφορα έργα του Freud που αναφέρονται στο θέμα μας (Τοτέμ και Ταμπού, 1913. Ομαδική ψυχολογία και ανάλυση του έθνους, 1920, Πολιτισμός πηγή δυστυχίας, 1930), αναφέρομαι συνέχεια στο J. Laplanche et J.B. Pontalis: Vocabulaire de la Psychanalyse, P.U.F., 1967.

(8). σ. 121-122, S. Freud: Psychologie Collective et Analyse du Moi στο Essais de Psychanalyse. Trad. S. Jankelevitch, Petite Bibliotheque Payot, 1966

στη απόσταση όπου ούτε τα ἀγκάθια ήταν πονερά, ούτε τό κρύο ἀνυπόφορο.

Έτσι, ἐνῶ τό σύμπλεγμα τοῦ Οἰδίποδα εἶναι τό σύνολο «σκαντζόχοιροι - ἀριστη ἀπόσταση», τά ἀγκάθια εἶναι ὁ βασικός γιά τόν ἄνθρωπο νόμος τῆς ἀπαγόρευσης τῆς αἰμομξίας καί ὁ συμπαρομαρτούμενος φόβος εὐνουχισμού καί ἡ ζεστασιά εἶναι ἡ ἐξασφάλιση τῆς βιολογικῆς καί ψυχολογικῆς ἀρμονικῆς ἐξέλιξης ἀπό τό παιδί στόν ἀνεξάρτητο ἐνήλικο. Σ' αὐτό τό σημεῖο εἶναι χρήσιμο νά ξεκαθαρίσω τά ἐξῆς:

Ὁ Freud περιγράφοντας τή λειτουργία τοῦ οἰδιπόδειου συμπλέγματος, προϋποθέτει ὅτι οἱ ψυχικές διεργασίες πού κατευθύνει συμβαίνουν οὐσιαστικά μέ τή δύναμη τῶν φαντασιώσεων. Δηλαδή, δέν μποροῦμε νά καταλάβουμε τή δομική σημασία αὐτοῦ τοῦ συστήματος ἂν τό περιορίσουμε στήν πραγματική συνθήκη, στήν ἐπίδραση πού πράγματι οἱ γονεῖς ἔχουν στό παιδί, καί τό παιδί στούς γονεῖς. Τό οἰδιπόδειο σύμπλεγμα ἀφορᾷ τήν ἐσωτερική ὀργάνωση τῆς διαμάχης παρά τήν πραγματική σχέση.

Ἡ ἀποτελεσματικότητά του προέρχεται ἀπό τό γεγονός ὅτι ἐπιτρέπει τήν παρέμβαση τῆς ἀπαγορευτικῆς διάστασης (στό θέμα τῆς αἰμομξίας), ἀποκλείοντας ἔτσι τή φυσική ἀναζήτηση ἱκανοποίησης στό ἄμεσο βιολογικό καί κοινωνικό περιβάλλον. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἐνώνει ἀδιαχώριστα μά συσχετικά τήν Ἐπιθυμία μέ τό Νόμο⁹. Πάνω σ' αὐτή τή δομική βάση, οἱ μεγάλοι ψυχικοί μηχανισμοί πού περιγράφει ἡ ψυχανάλυση, ΤΑΥΤΙΣΗ, ΠΡΟΒΟΛΗ, ΕΝΔΟΒΟΛΗ, ΑΠΩΘΗΣΗ, ΜΕΤΟΥΣΙΩΣΗ,

ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΗ μαθαίνουν καί ἐξασφαλίζουν στό ΕΓΩ τήν προσωπική δυναμική ἰσορροπία, καί τό προφυλάσσουν ἀπό τόν «κίνδυνο, τό ἄγχος καί τελικά τή δυστυχία».

Ἀλλά, ὅπως ἔγραφε ὁ ἴδιος ὁ Freud, τό 1920, «πάντοτε ὁ ἄλλος παίζει στή ζωή τοῦ ἄτόμου τό ρόλο τοῦ πρότυπου, τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ συνέταιρου ἢ τοῦ ἀντίπαλου ἔτσι ὥστε ἡ ἀτομική ψυχολογία εἶναι σχεδόν πάντοτε καί κοινωνική ψυχολογία»¹⁰. Ἡ κλασική φροϋδική σκέψη δέν κάλυψε κατ' ἀνάγκη ὅλους τούς νόμους λειτουργίας τοῦ ἀτόμου μέσα στήν ὁμάδα. Μᾶς ἔδωσε ἀπ' ὅ,τι εἶδαμε πῶς πάνω χρήσιμα ἐργαλεῖα γιά νά καταλάβουμε τήν ἐξέλιξη καί τήν ἐγκατάσταση τῆς ἀτομικῆς ψυχολογικῆς λειτουργίας.

Τέλος, τονίζοντας τή σημασία τοῦ οἰδιπόδειου συμπλέγματος σάν δομική βάση τῆς λειτουργίας τῆς οἰκογένειας, προχώρησε τήν ἀνθρώπινη σκέψη στήν ἀναζήτηση τῆς ταυτότητάς της καί τῆς καταγωγῆς της.

Έτσι ἐνῶ, ὅπως εἶπα, ὁ Engels θεωροῦσε τήν ὑπαρξη αὐτή

(9). Αὐτή ἡ ἐπέκταση τῆς σημασίας τοῦ «οἰδιπόδειου συμπλέγματος» ἀνήκει στόν J. Lacan: *Écrits*, Seuil, 1966. Γιά τίς λακανικές προεκτάσεις τῆς φροϋδικῆς θεωρίας ἔχω ὑπόψη μου καί τά *Seminaire Livres I, II, XI, XX*, Seuil, καθώς κι' ἑλληνικά Μ. Μαρκίδης: *Ἡ Ψυχανάλυση τοῦ Διχασμένου Ὑποκειμένου*, Ἔρασμος, 1977.

(10). *Psychologie Collective et Analyse du Moi*, δ.π. σελ. 83.

καθαυτή της οικογένειας σάν τό γεγονός - κλειδί του περάσματος από τή «ΦΥΣΗ» στην «ΚΟΥΛΟΥΡΑ», ή σύγχρονη ανθρωπολογική σκέψη, όπως καλήώρα εκφράζεται από τόν Levi-Strauss, θεωρεί τήν απαγόρευση της αίμομιξίας σάν τή βασική διεργασία χάρη της οποίας, μέ καί μέσα από τήν όποία ολοκληρώνεται αυτό τό πέραςμα. Καί τούτο γιατί «ή απαγόρευση αυτής (της αίμομιξίας) δέν είναι τόσο ό κανόνας πού αποτρέπει τό γάμο μέ μητέρα, αδελφή ή κόρη, αλλά ό κανόνας πού επιβάλλει τήν προσφορά μητέρας, αδελφής καί κόρης», προϋπόθεση κοινωνικής συναλλαγής καί δόμησης¹¹.

Τούς κανόνες της άτομικής ψυχολογίας ήδη ό Freud θέλησε νά τούς έπεκτείνει στό χώρο της κοινωνιολογίας καί της κοινωνικής ψυχολογίας. «Μιά στοιχειώδης ομάδα, έλεγε, μορφοποιείται όταν μερικά άτομα δέχονται σάν κοινό ιδανικό τους τό πρόσωπο του άρχηγού τους καί (έτσι) άλληλοσταυτίζονται χάρη αυτού του ιδανικού»¹².

Στήν πραγματικότητα, από αυτό τό σημείο καί πέρα ή φροϋδική σκέψη πήρε προεκτάσεις μέ τό «μύθο της όρδής» καί «τό φρόνο του πατέρα», τό «Τοτέμ καί τό Ταμπού» κλπ., πού νομίζω θά μās άποκεντρωνε από τή σημερινή συζήτηση γιά μιά ψυχιατρική της οικογένειας.

Αντίθετα, ή άνηση μās σειράς από ανθρώπινες έπιστήμες στην περιόδο του Μεσοπολέμου, θά επιτρέψουν στην έξελισσόμενη ψυχιατρική σκέψη νά βρει συμπληρωματικές άναφορές πού θά προχωρήσουν τή μεταπολεμική κοινωνική καί οικογενειακή θεώρηση της ψυχικής υγείας καί άρρώστιας.

Πρίν άπ' όλα ή ψυχοκοινωνιολογία μās πρόσφερε σαφείς περιγραφές νόμων πού διέτουν τή λειτουργία της ομάδας. Μιά ομάδα μπορεί νά περιγραφεί σύμφωνα μ' ένα σύστημα κάθետων συντεταγμένων. Η όριζόντια, πού καθορίζει τή λειτουργία του «ρόλου» άφορά άποκλειστικά τίς σχέσεις των μελών μās ομάδας. Από τό ρόλο άπορρέουν ύποχρεώσεις καί προκύπτουν ίκανοποιήσεις. Άπό τήν άλλη, ή κάθετη, κοινωνική συντεταγμένη, άφορά τή «θέση» τό «status» της ομάδας μέσα στό κοινωνικό σύστημα. Η «θέση» καθορίζει τά δικαιώματα καί τά καθήκοντα της ομάδας καί των μελών της. Μέ αυτές τίς άναφορές φτιάχτηκαν διάφορες ύποθέσεις νόμων ίσορροπίας αυτών των συντεταγμένων. Καλή ώρα άς θυμηθούμε τό ήλεκτρομαγνητικό μοντέλο του Kurt Lewin: «Η ομάδα είναι ένα πεδίο δυνάμεων πού δρουν μέσα στη ζώνη έλευθερίας πού αφήνουν οι κοινωνικοί θεσμοί». Άλλά όπως τό καθορίζει ή ψυχολογία της Gestalt, «ή ομάδα είναι ένα σύνολο πού δέν ίσοδυναμεί μέ τό άθροισμα των μελών πού τήν άποτελούν»¹³.

Έτσι, ενώ περιγράφουμε προσωπικούς ρόλους καί ομαδικές κοινωνικές θέσεις, ή ομάδα αυτόνομείται σέ σχέση μέ τό άτομο ή τό κοινωνικό σύνολο, καί λειτουργεί μέ δικούς της κανόνες καί δυναμικές.

Έδώ λοιπόν, διαφαίνεται ένα καινούργιο άνοιγμα γιά τήν ψυχιατρική γιατί ή οικογένεια είναι ή κατεχόμενη σταθερή ομάδα, μιά αυτόνομη όντότητα πού μπορούμε νά τήν πλησιάσουμε όπως είχαμε μάθει νά άντιμετωπίζουμε καί τό άτομο.

Γύρω από αυτή τήν κεντρική προβληματική, προστέθηκαν καί άλλες άναφορές: άναφέρω τίς γνώσεις πού διαθέτουμε από τή θεωρία της μάθησης, τή θεωρία της έτικετωνίας καί τήν κυβερνητική κλπ. Σ' αυτό τό σημείο, υπήρξε μιά σημαντική συνάντηση

μέ τήν άναπτυσσόμενη έπιστήμη της μελέτης του τρόπου ζωής των ζώων, τήν ήθολογία¹⁴.

Προφανώς, σ' αυτό τό γεγονός μπορούμε νά βρούμε τήν τελευταία μας άναφορά στην ψυχιατρική προβληματική: άφού είδαμε πως ή ψυχανάλυση μās έπέτρεψε νά εξηγήσουμε τούς ψυχικούς μηχανισμούς του άτόμου, πως ή κοινωνική θεώρηση περιέγραψε τούς κανόνες λειτουργίας της ομάδας, έμενε νά δούμε τίς σχέσεις άτόμου καί ομάδας μέ τό περιβάλλον τους. Η οικολογία, ή έπιστήμη πού μελετάει τίς σχέσεις μεταξύ των ζώντων οργανισμών καί του περιβάλλοντος μέσα στο όποιο ζούν, προσφέρεται γι' αυτό. Μόνυ πού στο έπίπεδο του ανθρώπου είναι ή «οίκονομία» πού παίζει άνάλογο ρόλο μέ τήν «οικολογία» στο έπίπεδο των ζώων, γιατί μέ τήν «οίκονομία» έπηρεάζει καί τό περιβάλλον καί τόν έαυτό του. Έτσι στους τρεις χρόνους του valse πού άνάφερα στην άρχή, ή ψυχική υγεία καί άρρώστια άρχισε νά άντιμετωπίζεται όλο καί περισσότερο σάν ένα σύνολο φαινόμενο: τό άτομο, ή ομάδα - οικογένεια καί ή κοινωνία αποτελούν μιά δυναμική - διαλεκτική όντότητα πού λειτουργούν καί άνεξάρτητα καί συνδυασμένα, αλλά κάθε άλλαγή ή δράση στο ένα μέρος, ύποχρεωτικά έπιφέρει άλλες καί συν-δράση των άλλων.

Υποθέτω πιά, πως είναι σαφείς οι έλάχιστες προϋποθέσεις γιά μιά ψυχιατρική της οικογένειας ή μάλλον γιά μιά ψυχιατρική μέσα καί σέ συνεργασία μέ τήν οικογένεια.

Έτσι ή κλασική ψυχιατρική πράξη πού στήριζε τήν άποτελεσματικότητά της στην άτομώνωση του ψυχιατρικού άρρωστου, έχει άρχίσει νά μεταφέρεται έξω από τό άσυλο, μέσα καί μαζί μέ τήν οικογένεια, στην πραγματικότητα της κοινωνίας. Η παράλληλη πρόοδος της ψυχοφαρμακολογίας έπέτρεψε τήν κινητοποίηση μεγάλου άριθμού άρρώστων πού έγιναν έτσι προσιτοί στις ψυχοθεραπευτικές μεθόδους καί στην κοινωνική ψυχιατρική.

Αυτή όμως ή έξέλιξη είναι μιά άναμφισβήτητη πρόοδος; Η μετάθεση της ψυχιατρικής πράξης έξω από τούς τοίχους του άσylum, σημαίνει κατάργησή του ή έπέκτασή του προς τήν κοινωνία καί μέχρι άκόμη στον κόλπο της πυρηνικής οικογένειας;

Η άποδοχή των κοινωνικών καί οικογενειακών δομών δέν είναι μιά ουσιαστικά συντηρητική στάση της ψυχιατρικής πού γίνεται

(11). C. Levi-Strauss: Les Structures Elementaires de la Parenté, Mouton, 1947 (1967) καθώς καί R. Fox: Anthropologie de la Parenté, Gallimard 1972 (1967).

(12). Psychologie Collective et Analyse du Moi, δ.π.

(13). Φυσικά καί σ' αυτό τό κεφάλαιο οι διδωλογραφικές άναφορές είναι πολλές. Μιά θαυμάσια εισαγωγή είναι στην Encyclopaedia Universalis, Vol. 8, τό άρθρο του D. Anjieu: Dynamique de Groupe, σ. 49-52. Άλλωστε, συμβουλευτήκα σέ κάθε κεφάλαιο, τά άρθρα αυτής της έγκυκλοπαίδειας. Έπίσης A. Levy: Psychologie Sociale (Textes Fondamentaux), Dunod, 1965.

(14). Γι' αυτά τά στάδια της έξέλιξης της ψυχιατρικής σκέψης ύπάρχουν θαυμάσιες μονογραφίες: N.W. Ackerman: The Psychodynamics of Family Life, Basic Books, 1958. E. J. Anthony et C. Koupennik (Ed) L' Enfant dans la Famille, Masson, 1970. R. Bastide: Sociologie des Maladies Mentales, Flammarion, 1965. G. Bateson: Steps to an Ecology of Mind, Paladin, 1973. S. Fleck: The Family and Psychiatry σ. 382-397, στο A.M. Freedman et al: Comprehensive Textbook of Psychiatry, Williams and Wilkins, 1975. T. Lidz: The Family and Human Adaptation. The Hogarth Press, 1974.

Έτσι ο σημαιοφόρος μᾶς ἀπάνθρωπος καί παθογόνου κοινωνίας καί τῶν θεσμῶν της; Αὐτά εἶναι τὰ ἐρωτηματικά πού θέτει, καί δίκαια ἡ Ἀντιψυχιατρική¹⁵.

Χωρίς νά δάλει κανείς σέ ἐρωτηματικό τούς θεσμούς, πῶς μπορεῖ πράγματι νά κάνει οὐσιαστικό ἔργο ψυχικῆς υγείας καί πρόληψης; Ἡ οἰκογένεια εἶναι ἕνας σημαντικός παράγοντας καί παραγωγός τῆς ἀλλοτρίωσης πού χαρακτηρίζει τήν κοινωνία μας. Καί αὐτό γιατί ἡ ἀλλοτρίωση ξεκινάει ἀπό τήν κοινωνικοποίηση τοῦ ἀτόμου μέσα στήν ἴδια του τήν οἰκογένεια. Ἡ ἴδια ἡ οἰκογένεια εἶναι μιά μικροκοινωνία πού συμμετέχει στήν ἰδεολογία τῆς κοινωνίας κι' ἔτσι ἐπιβάλλει στό ἄτομο αὐτή τήν ἰδεολογία ἢ τήν ἰδεολογία της. Καί ἡ ἀλλοτρίωση προέρχεται ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ οἰκογένεια παγιδεύει τήν ἐπιθυμία καί τήν ἐμποδίζει νά ξεπεράσει τόν τοῖχο πού μᾶς χωρίζει ἀπό μιά «ἐπιθυμούσα παραγωγή» τήν «production desirante» τῶν Deleuze καί Guattari¹⁶.

Αὐτός ὁ ἀντίλογος καί ἡ ριζική κριτική μιάς ψυχιατρικῆς τῆς οἰκογένειας, ἀποκτᾷ ἰδιαίτερη σημασία στίς σημερινές διαδικασίες πού προσπαθοῦν νά καθορίσουν μιά καινούργια ψυχιατρική πράξη. Καί αὐτό γιά τό λόγο ὅτι «συντηρητική» ἢ «προοδευτική» ἢ ψυχιατρική, ὅτιδήποτε καί ὅπωςδήποτε δημιουργήσει δέν μπορεῖ παρά νά τό χτίσει μαζί καί χάρη τοῦ ἀτόμου καί τῆς κοινωνικῆς του ὀργάνωσης. Μ' ἕνα μόνο σκοπό, τή δημιουργικότητα καί τό σεβασμό τῆς ἐλευθερίας δῶν.

Δεκέμβρης 1978.

(15). Μέ τό γενικό ὄρο Ἀντιψυχιατρική ἔννοῶ φυσικά τούς τενόρους τῆς ἐπώνυμης «σχολῆς» (D. Cooper καί R.D. Laing, T.S. Szasz, F. Basaglia, R. Gentis) ἀλλά καί μιά σειρά ἀπό συγγραφεῖς πού ἔδωσαν μέ τό κριτικό τους μάτι οὐσιαστικές προωθήσεις στή σκέψη μας: I.A. Caruso: La Psychanalyse Contre la Societé P.U.F., 1977. R. Castel: Le Psychanalisme, Maspero, 1973 καί L' Ordre Psychiatrique, Minuit, 1976. B. de Freminville: La Raison du Plus Fort, Seuil, 1977. Ἀναφέρω τέλος τὰ ψυχαναλυτικά ἀρθρα τοῦ C. Castoriadis στό Les Carrefours du Labyrinthe, Seuil, 1978.

(16). G. Deleuze et F. Guattari: Capitalisme et Schizophrenie. L' Anti-Oedipe. Minuit, 1972.

